

צניעות – לא רק מה שחשבת...

עיון במקורות

הרב יעקב אידלס

אוכלוסיית היעד: כיתות ט'–י"ב | מספר המשתתפים המומלץ: 15–25

זמן: שני שיעורים – מומלץ לחלק את תוכן הסדנה לשני שיעורים נפרדים; נקודת החלוקה המדויקת תיקבע לפי מצב הקשב וההתקדמות של הקבוצה בתוכני הסדנה | ציוד נדרש: דפי מקורות; מחשב, מקרן, מסך ורמקולים.

רציונל

כשאנו מבקשים לעסוק בנושא הצניעות, לעיתים, מבלי משים, אנו מתמקדים בפרטים 'טכניים' לכאורה: כללי לבוש, סנטימטרים של בד וכדומה. גם הפרטים האלה שייכים לתחום הצניעות, ואולם הצניעות היא מהות נרחבת בהרבה. הצניעות היא ערך, ויש לה השפעה אדירה על היחיד ועל החברה גם יחד. עלינו לשים לב שלא 'להידחק לפינה' המצומצמת העוסקת בלבוש, כדי שלא נאבד חלילה את ההבנה הרחבה והעמוקה של הערך השלם. בסדנה זו ננסה נשתדל להרחיב את המבט על ערך הצניעות.

הסדנה מבוססת על מאמרו של הרב אלישע וישליצקי זצ"ל "מן הפנים אל החוץ". מומלץ לקרוא את המאמר כבסיס להנחיית הסדנה.

מטרות

1. הכרת היבטים שונים של ערך הצניעות;
2. בירור ערכי לגבי מקומו של ערך הצניעות בחיינו.

מהלך ההפעלה

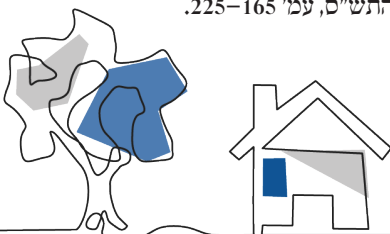
שלב ראשון

נבקש מהמשתתפים לומר אילו אסוציאציות עולות בהם כשהם שומעים את המילה "צניעות".

נשרטט על הלוח עיגול ובתוכו נכתוב "צניעות", ואת תשובות התלמידים נכתוב מסביבו ותיווצר 'שמש אסוציאציות' (בלמידה מרחוק אפשר להעלות את התשובות ל"ענן מילים" ביישומון מנטימטר [Mentimeter]).

לאחר שהתשובות השונות תוצגנה על הלוח – נקיים דיון קצר עם המשתתפים, וננסה לברר מדוע האסוציאציות האלה עלו בקשר לצניעות.

חשוב לקבל תשובות שונות שיש בהן ביטוי לעמדות שונות ולעודד את התלמידים לבטא את דעותיהם ותחושותיהם.

שלב שני

שלב זה ייוחד לעיון במקורות.

הכיתה תתחלק לקבוצות וכל קבוצה תקבל מקורות אחדים ולצידם שאלות מכוונות (אפשר "לגזור" מדף המקורות עבור כל קבוצה את מספר המקורות המתאים, וכן להתאים את רמת המקורות לרמת הקבוצה). ללימוד בקבוצות יוקצבו כ-20 דקות, ובתום הלימוד – התלמידים יתכנסו במליאה, וכל קבוצה תשתף את המליאה ברעיון המרכזי שחבריה מצאו במקורות שקיבלו (בסדנה המועברת ב'זום' אפשר לחלק את התלמידים ל'הדרים').

הערות השוליים, המיועדות למנחי הסדנה, מבוססות ברובן על נקודות מתוך המאמר של הרב אלישע זצ"ל. בהכנת דפי המקורות לתלמידים – אין לכלול אותן.

מקור מס' 1

דברים כג, י-טו

"כִּי־תֵצֵא מִחֶנֶה עַל אֹיִבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע... וַיֵּד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לְמַחֲנֶה וַיִּצְאָתָּ שָׁמָּה חוּץ וַיִּתֵּד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזַנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשָׁבַת וְכִסִּיתָ אֶת־צַעֲתְךָ; כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶה לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיִבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דְּבַר וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ."

שאלות לדיון ולהעמקה

← מדוע דווקא ביציאה למלחמה אנו מוזהרים "ונשמרת מכל דבר רע"?²

← כיצד קשור הציווי "ויד תהיה לך על אזנך..." לצניעות?³

מקור מס' 2

דברים כד, כ

"כִּי תִחַבֵּט זֵיתֶךָ לֹא תִפְאֵר אַחֲרֶיךָ לֵגַר לִיתּוֹם וְלֹא־לְמִנָּה יִהְיֶה."
"לא תפאר אחריך" – לא תתפאר בעשיית החסד" (רבנו בחיי, שם).

שאלות לדיון ולהעמקה

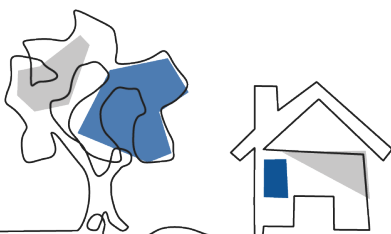
← מדוע מצווה התורה, לפי פירושו של רבנו בחיי, לא להתפאר במעשה החסד?

← כיצד ציווי זה קשור למידת הצניעות?⁴

2 דווקא במלחמה, מצב המעורר תסיסה גדולה בכוחות האדם והוא עלול להיגרר לגסות, יש להישמר יותר. זוהי גם שעת מבחן, וכן "השטן מקטרג בשעת הסכנה".

3 הרובד הבסיסי של הצניעות, רגישותו של האדם להסתרת מצבו העדין בשעת הוצאת הפסולת. רבן גמליאל מזכיר במסכת ברכות (ח ע"א) את הצניעות בבית הכיסא כאחד ממרכיבי מידת הצניעות.

4 צניעות היא הסתרה, ההפך מהבלטה ופרסום. "רוב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא" (משלי כ, ו) – בניגוד להדרכה המקובלת היום להרבות בפרסום: "עשית ולא פרסמת" – כאילו לא עשית", צריך להבין שהמעשה הטהור מפרסום ועומד בפני עצמו, הוא האמיתי והנצחי דווקא.

מקור מס' 3

דברים כה, יג-טז

"לא יהיה לך בכיסוף אבן ואבן גדולה וקטנה; לא יהיה לך בבייתך איפה ואיפה גדולה וקטנה; אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימיה על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך; כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה כל עשה עול."

רש"י שם:

"זכור את אשר עשה לך" – אם שקרת במדות ובמשקלות, הוי דואג מגרוי האויב, שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתוב בתריה בא זדון ויבא קלון".

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← מדוע התורה קוראת למעשים אלו "תועבה"?⁵
- ← התועבה מוזכרת גם במשלי: "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טז, ה). האם ניתן למצוא קשר בין הזיוף והמרמה שהתורה מכנה אותם בשם "תועבה" ובין גבהות הלב ששלמה המלך מכנה בשם "תועבת ה'"?⁶
- ← איזה קשר יש בין הזיוף והמרמה ובין מידת הצניעות?⁷

מקור מס' 4

הגמרא במסכת יומא מביאה ברייתא המתארת את הנהגתם של הכוהנים בחלוקת לחם הפנים במקדש בתקופה שבה לא היה די לחם הפנים לכולם:

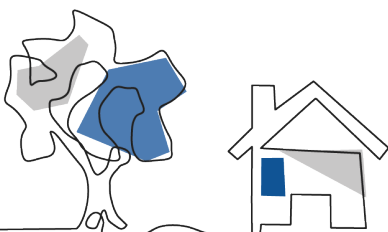
בבלי, יומא לט ע"א

תניא הצנועים מושכין את ידיהם והגרגרים חולקים. מאי חולקים? חוטפים. כדקתני סיפא מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חברו, והיו קוראין אותו "בן חמצן" עד יום מותו.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← מדוע מכונים הכוהנים המושכין את ידיהם 'צנועים'?⁸
- ← כיצד אנו מבינים את המושג, 'צניעות' בהקשר המובא כאן?⁹

-
- 5 השעבוד לרדיפה אחר הממון, שמתגלה בכיעורו בזיוף ומרמה, עלול להביא להשחתה של יסודות המוסר, וכאשר מזהים יסודות כאלו יש לבערם ולהתרחק מהם מאוד.
  - 6 גסות רוח וגאווה הן הבלטה של דברים חיצוניים ושקריים, והן מביאות את האדם להעמדת פנים שהיא זיוף: במקום להיות הוא עצמו הוא עוטה על עצמו דמות מזויפת ומנופחת.
  - 7 הצניעות היא הפנימיות כפי שהיא, ללא זיוף וללא החצנה. כאשר הפנים הוא העיקר, אין צורך בזיוף וטיוח. כאשר הבהלה לממון מביאה את האדם לזיוף ומרמה – הוא מתרחק מאוד מפנימיותו האמיתית.
  - 8 הם לא משועבדים למטרה החיצונית, לקליפה, להשגת האכילה, אלא בוחנים כל דבר אם הוא באמת מגיע להם. החיצוניות לא שולטת בהם אלא פנימיותם מדריכה אותם.
  - 9 הסתפקות במה שיש מתוך אמירה פנימית נטולת גאווה. האדם אינו סבור ש"מגיע לו".

מקור מס' 5

בבלי, סוטה י ע"ב

"ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה"; משום דכסתה פניה חשבה לזונה?
א"ר אלעזר: שכסתה פניה בבית חמיה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה – זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← באיזה מובן של צניעות מדובר כאן?
- ← "כי כסתה פניה" – תמר גם מכסה על שמו של מי שהיא הרה לו, ורק רומזת – "הכר נא..." – האם יש קשר בין שני הכיסויים הללו?¹⁰

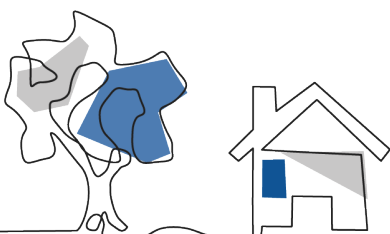
מקור מס' 6

בבלי, בבא בתרא קמג ע"א

ומאי צניעות היתה בה ברחל? דכתיב 'ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא' והלא בן אחות אביה הוא?
אלא אמר לה:

מינסבת לי?	התינשאי לי?
אמרה ליה: אין. מיהו, אבא רמאה הוא,	אמרה לו: כן, אבל אבא רמאי הוא
ולא יכלת ליה. אמר לה: מאי רמאותיה?	ולא תוכל לו. אמר לה: מהי הרמאות שלו?
אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי,	אמרה לו: יש לי אחות מבוגרת ממני,
ולא מנסבא לי מקמה.	ולא יחתן אותי לפניה.
אמר לה: אחיו אני ברמאות.	
[א"ל]: ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא?	האם מותר לצדיקים לרמות?
אין, עם נבר תתבר ועם עקש תתפל.	כן (שהרי נאמר) עם נבר תתבר...
מסר לה סימנין. כי קא מעיילי לה ללאה,	כאשר הכניסו את לאה
סברה: השתא מיכספא אחתאי!	חששה: כעת תתבייש אחותי!
מסרתינהו ניהלה,	מסרה את הסימנים לה
והיינו דכתיב: "ויהי בבקר והנה היא לאה"	וזהו שכתוב: "ויהי בבוקר והנה היא לאה"
מכלל דעד השתא לאו לאה היא?	מכאן שעד עתה היא לא לאה?
אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל	לא ידע שהיא לאה עד אותה שעה.
ומסרתם ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא.	

10 רובד נוסף של 'צניעות' קיים במובן הסתרה ואיגילוי מידע מבין, ואפילו במחיר כבד של מסירות הנפש – בא מאותו מקור של הבנה עמוקה שהפנים הוא העיקר, הנאמנות לערך האמיתי והעמוק ביותר.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← כיצד מסירת הסימנים ללאה מעידה על צניעות שהייתה ברחל?¹¹
- ← אילו מידות וערכים נוספים ניתן ליחס לפעולתה זו של רחל?

מקור מס' 7

בבלי, קידושין ע"א

ת"ר בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם. משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה, והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים. אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתיים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו.

[הסבר: יש לקב"ה שמות שונים, המביעים רמות שונות של התגלות בעולם. "שם בן שתיים עשרה אותיות" היה שם מיוחד שביטוי יכול היה לייצר כוח ושינוי בעולם, וכאשר "רבו הפריצים" – היו רבים שהשתמשו בשם זה בחוסר אחריות, התירו את השימוש בשם זה רק ל"צנועים שבכהונה". בהמשך הברייתא מוזכר שם קדוש יותר, בן 42 אותיות, שאותו מוסרים רק ליחידי סגולה.]

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← כיצד באה לידי ביטוי מידת הצניעות בשמירה על סודיות שם ה'¹²?
- ← כיצד מוגדרות כאן המידות הפוכות מצניעות?

מקור מס' 8

בבלי, נידה יב ע"א

כל המקיים את דברי חכמים נקרא צנוע.

שאלה לדיון ולהעמקה

- ← מדוע המקיים את דברי חכמים נקרא 'צנוע'¹³?

מקבץ מקורות מס' 9

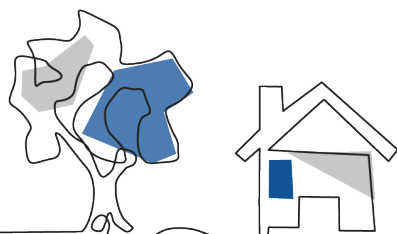
מיכה ו, ח

"הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך."

במדבר כד, ב-ה

"וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו... מה טובו אלהיך יעקב משכנתיך ישראל."

- 11 גבורת הוויתור על ה'אני' של רחל, לטובת ההגנה על אחותה שלא תתבייש וגם היכולת להיצמד לאמת פנימית הן חלק ממידת הצניעות.
- 12 הצניעות באה כאן כהיפוכה של הפריצות: השימוש המוגזם, הפומבי, הנעשה לעין כול – הוא הפך ההסתרה, והוא אינו עולה בקנה אחד עם הנאמנות לעולם הרוחני, הפנימי. הצניעות קשורה לשליטה עצמית. אדם צנוע אינו משתמש בשם המפורש לענייניו הפרטיים.
- 13 קיום דברי חכמים אינו רק ביצוע וציות אלא פתיחות להבין את תפקידם של דברי חכמים, המבהירים, מאירים ומדריכים לזהירות פנימית. קבלת דברי חכמים מעידה על אמון ונתינת מקום למי שהוא חוץ ממני.

בבלי, בבא בתרא ס ע"א

מתני לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון היה קטן לא יעשנו גדול אחד לא יעשנו שנים; אבל פותח הוא לרה"ר פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון; היה קטן עושה אותו גדול ואחד עושה אותו שנים.

גמ' מנהני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה אמר ראוין הללו שתשרה עליהם שכינה.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← "הגיד לך אדם מה טוב", "מה טבו אהליך יעקב" – נסו למצוא קשר פנימי בין שני הפסוקים.
- ← עיינו בגמרא. מה הקשר בין כיוון פתחי האוהלים להשראת השכינה?

מקור מס' 10

רמב"ם הלכות דעות פרק ה

הלכה ו

צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן, ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב. ולא יקנח בימין, ויתרחק מכל אדם, ויכנס חדר לפנים מחדר, מערה לפנים מן המערה, ונפנה. ואם נפנה אחורי הגדר, יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש, ואם נפנה בבקעה, ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו, ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא, כך נוהג בלילה, ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← נסו למצוא מכנה משותף להלכות המובאות כאן מהרמב"ם.
- ← באילו הלכות אתם מוצאים קשר למידת הצניעות?

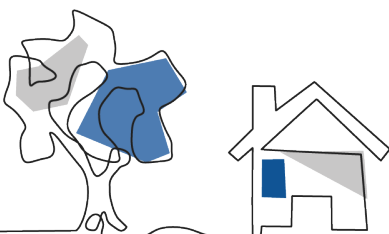
מקור מס' 11

בבלי, ברכות סב ע"ב

אמר רבי אלעזר: אמר לו דוד לשאול – מן התורה בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה, והתורה אמרה "בא להרגך השכם להרגו". אלא צניעות שהיתה בך, היא חסה עליך. ומאי היא? דכתיב: "ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו". תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים ממערה. "להסך" – אמר ר' אלעזר מלמד שסך עצמו כסוכה.

שאלות לדיון ולהעמקה

- ← כיצד באה לידי ביטוי במקור זה מידת הצניעות?
- ← באילו מקרים נוספים באה מידת הצניעות של שאול לידי ביטוי?

מקור מס' 12

ירושלמי, ברכות פ"ה ה"א

אמר רבי יוחנן ענתנייטא: ברית כרותה – היגע בתלמודו בצנעה לא במהרה הוא משכח. מה טעם? [מה המקור לכך?] "ואת צנועים חכמה" (משלי יא, ב).

שאלות לדין ולהעמקה

- ← כיצד משפיע הלימוד בצנעה על זכירת החומר הנלמד?
- ← מה הקשר בין צניעות לחוכמה?

שלב שלישי

נתכנס במליאה ונבקש מהמשתתפים להציג את הנקודות שמצאו במקורות שלמדו בקבוצתם הנוגעות למידת הצניעות (על פי השאלות שצורפו למקור).

העיון במקורות מעלה שצניעות אינה מסתכמת בעניינים הנוגעים ללבוש. עניינה המרכזי הוא ההתמקדות בעיקר, בפנימויות, והתרחקות מזיוף, מגאווה ומחיצוניות ריקנית.

הצניעות היא תנועת נפש עמוקה, יסודית ומשמעותית, שאמורה להתבטא גם בלבוש (ולא רק בו) – ולצידו, בצדדים רבים ומשמעותיים של האדם.

נדון במקום שהצניעות תופסת בחיינו, בהשפעתה על הנפש, על האדם ועל העולם כולו.

שלב רביעי

איסוף, יישום וסיכום.

